

**Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu**

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl dnešního dne v senátu složeném z předsedy Davida Uhlíře, soudce Radovana Suchánka a soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové o ústavní stížnosti stěžovatele **J. R.**, zastoupeného JUDr. Jaroslavem Brožem, advokátem se sídlem Marie Steyskalové 62, Brno, proti rozsudku Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 1615/2012-514 ze dne 12. 12. 2012, rozsudku Krajského soudu v Brně č. j. 20 Co 508/2013-610 ze dne 15. 10. 2013 a usnesení Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 891/2014-640 ze dne 27. 3. 2014, za účasti vedlejší účastnice M. K., zastoupené JUDr. Pavlem Kavinkem, advokátem se sídlem Králodvorská 16, Praha 1, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 891/2014-640 ze dne 27. 3. 2014 a rozsudkem Krajského soudu v Brně č. j. 20 Co 508/2013-610 ze dne 15. 10. 2013 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění:

I. Předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností stěžovatel napadl rozhodnutí uvedená v záhlaví. Napadeným rozsudkem Nejvyššího soudu (dále též jen „rozsudek Nejvyššího soudu“) mělo být porušeno jeho právo na spravedlivý proces, zákonného soudce a pokojné užívání majetku. Napadeným usnesením Nejvyššího soudu (dále též jen „usnesení Nejvyššího soudu“) a napadeným rozsudkem Krajského soudu v Brně mělo být porušeno jeho právo na spravedlivý proces. Přitom stěžovatel odkázal na čl. 11 a 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Stěžovatel a jeho manželka byli rozsudkem Městského soudu v Brně ze dne 10. 6. 1981 odsouzeni pro trestný čin opuštění republiky a byl jim uložen i trest propadnutí majetku, a to včetně rodinného domu č. p. 242 v k. ú Kohoutovice a přilehlých pozemků (dále jen „dům“). Na základě zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, byl tento rozsudek zrušen a trestní stíhání zastaveno. Mezitím však stát (prostřednictvím Obvodního podniku bytového hospodářství Brno I) dům prodal rodičům vedlejší účastnice, která od nich později dům nabyla na základě darovací smlouvy. Stěžovatel se proto domáhal, aby mu vedlejší účastnice dům vydala jako povinná osoba dle zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o mimosoudních rehabilitacích“).

3. Od té doby vydaly soudy v této věci přes deset rozhodnutí. Ústavní soud rozhoduje o třetí ústavní stížnosti.

4. Nejprve Městský soud v Brně (dále jen „městský soud“) dne 15. 4. 1994 žalobu zamítl a Krajský soud v Brně (dále jen „krajský soud“) dne 11. 12. 1995 jeho rozhodnutí potvrdil. Oba soudy totiž dospěly k závěru, že vedlejší účastnice nemůže být

povinnou osobou, protože není původní nabyvatelkou domu, ale pouze osobou blízkou původních nabyvatelů (svých rodičů). Ústavní soud tento právní názor odmítl a nálezem sp. zn. II. ÚS 83/96 ze dne 20. 8. 1997 (N 100/8 SbNU 399) zrušil rozhodnutí krajského soudu. Krajský soud poté zrušil rozsudek městského soudu.

5. Následně městský soud dne 27. 4. 2001 žalobě stěžovatele vyhověl, neboť podle něj rodiče vedlejší účastnice nabyli dům v rozporu s právními předpisy. Jeho rozhodnutí však dne 25. 3. 2003 zrušil krajský soud vzhledem k nedostatkům ve skutkových zjištěních a v dokazování.

6. Dne 13. 9. 2006 městský soud žalobě opět vyhověl a krajský soud jeho rozhodnutí dne 12. 2. 2008 potvrdil. Oba soudy konstatovaly, že nabyvatelé sice nebyli protiprávně zvýhodněni, ale dům nabyli v rozporu s právními předpisy. Vycházely z toho, že nabyvatelé získali dům za cenu 71 769 Kčs. Tato cena tehdy byla stanovena znaleckým posudkem, který místnost v suterénu domu ohodnotil jako sklep. Revizní znalecký posudek zpracovaný v rámci soudního řízení ovšem ohodnotil dům částkou 88 925 Kčs, případně 115 891 Kčs, pokud by místnost v suterénu byla ohodnocena jako garáž. Podle městského soudu byla sporná místnost užívána jako garáž, a porovnal proto kupní cenu s vyšší částkou. Zjištěný cenový rozdíl podle něj svědčí o tom, že rodiče vedlejší účastnice nabyli dům v rozporu s cenovými předpisy. Krajský soud k tomu podotkl, že i při porovnání skutečné kupní ceny s nižší částkou je rozdíl dostatečně výrazný a vypovídá o porušení právních předpisů.

7. Obě rozhodnutí byla zrušena napadeným rozsudkem Nejvyššího soudu. Nejvyšší soud uvedl, že částka 71 769 Kčs nezahrnuje ohodnocení práva osobního užívání pozemků ve výši 8 085 Kčs; skutečná kupní cena tedy byla 79 854 Kčs. Dále podle dovolacího soudu původní znalecký posudek zdůvodnil, proč spornou místnost v suterénu posoudil jako sklep. Jelikož soudy mají posuzovat poměr cen za stejných podmínek, neměly by porovnávat cenu „bez garáže“ z původního posudku s cenou „s garáží“, určenou revizním posudkem. Nižší instance se navíc musí stejně podrobně jako s otázkou ceny vypořádat s tím, zda nebyli nabyvatelé protiprávně zvýhodněni. Rovněž mají posoudit, zda naplnění jen jedné z podmínek dle § 4 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích (rozpor s platnými předpisy; protiprávní zvýhodnění) bezpodmínečně vede k uložení povinnosti vydat dům. Nejvyšší soud uvedl, že podmínky pro vydání je nutné posuzovat komplexně s ohledem na okolnosti případu.

8. Ústavní stížnost stěžovatele proti tomuto rozsudku byla z důvodu předčasnosti odmítnuta pro nepřipustnost usnesením sp. zn. IV. ÚS 692/13 ze dne 13. 3. 2013.

9. Městský soud poté žalobě vyhověl rozsudkem č. j. 46 C 23/92-583 ze dne 3. 5. 2013. Z původního spisu o prodeji domu městský soud zjistil, že žádost o jeho odkoupení podal dne 26. 6. 1981 bratr stěžovatele, dne 24. 6. 1981 J. M., dne 12. 8. 1981 dědeček stěžovatele a dne 16. 2. 1982 otec vedlejší účastnice. Dědeček stěžovatele poukázal na to, že dům sám v roce 1937 postavil; spolu s bratrem stěžovatele uvedli, že jde o rodinný majetek. Bratr stěžovatele, J. M. a otec vedlejší účastnice dále poukázali na to, že chtějí koupí domu řešit svou nevyhovující bytovou situaci. Otec vedlejší účastnice v žádosti dále uvedl, že je 34 roků členem KSČ, pracuje na krajském národním výboru a je mnoho let politicky a plně veřejně angažován. Na jeho žádosti je doporučení závodního výboru Revolučního odborového hnutí k přednostnímu zařazení k odprodeji domu, čímž má být stabilizován jeho pracovní poměr. Dále městský soud zjistil, že ve spisu o prodeji domu se nachází dokument s tímto seznamem zájemců: „E. D. předtím R., matka uprchlého J. R. [stěžovatele], bytem [...]; P. R., bratr uprchlého J. R., bytem [...]; J. V., důchodce, dědeček J. R., [...]; J. M. bytem [...]; J. M., bytem [...] – doporučen ZV ROH při JmKNV“. (Citováno dle pův. dokumentu.) Na této listině je zápis „dohodnuto poradou vedení 1. 3. 1982 pro S. M.“.

10. Městský soud v rozsudku dospěl k závěru, že rodiče vedlejší účastnice byli protiprávně zvýhodněni a dům nabyli v rozporu s cenovými předpisy (cca 10% rozdíl mezi 79 854 Kčs a 88 925 Kčs). Protiprávní zvýhodnění spatřoval městský soud ve dvou aspektech. Zaprvé nebyla veřejnost upozorněna na prodej domu. Zadruhé měla být porušena pravidla objektivního výběru mezi uchazeči. U otce vedlejší účastnice se přihlíželo k doporučení závodního výboru Revolučního odborového hnutí, členství v KSČ a politické angažovanosti.

11. Krajský soud toto rozhodnutí svým napadeným rozsudkem změnil a žalobu stěžovatele zamítl. Podle krajského soudu byla nižší cena původním znaleckým posudkem stanovena dřív, než rodiče vedlejší účastnice podali žádost o odkoupení domu, a proto nebyla určena jen v jejich prospěch. Nedošlo ani k protiprávnímu zvýhodnění rodičů vedlejší účastnice. Podle krajského soudu totiž měli nejnaléhavější bytovou potřebu. Krajský soud dále poukázal na nižší postavení otce vedlejší účastnice v rámci KSČ i národního výboru; zmiňované doporučení závodního výboru ROH mělo být především dokladem naléhavé bytové potřeby.

12. Napadeným usnesením Nejvyššího soudu bylo odmítnuto dovolání stěžovatele. Krajský soud se podle něj neodchýlil od judikatury Nejvyššího soudu, protože postupoval v souladu s předchozím rozsudkem Nejvyššího soudu.

II. Argumentace stran

13. Podle stěžovatele se Nejvyšší soud svým rozsudkem (bod 7) odchýlil od dosavadní judikatury, aniž by věc předložil velkému senátu kolegia. Rozpor s ustálenou judikaturou spatřuje stěžovatel ve třech skutečnostech. Nejvyšší soud měl změnit dosavadní výklad § 4 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích a dovodit, že naplnění jen jedné z podmínek tohoto ustanovení nestačí k vydání nemovitosti. Navíc přehodnocoval skutková zjištění obecných soudů, protože jednak změnil hodnocení sporné místnosti v suterénu domu z garáže na sklep a jednak uvedl, že dům byl zakoupen za částku 79 854 Kčs místo 71 769 Kčs. Jeho rozhodnutí tak bylo překvapivé, narušilo právní jistotu a zasáhlo do pokojného užívání majetku – domu, který byl stěžovateli vydán na základě pravomocného rozhodnutí zrušeného Nejvyšším soudem.

14. Rovněž krajský soud se dle stěžovatele svým napadeným rozsudkem (bod 11) bezdůvodně odchýlil od ustálené judikatury Ústavního soudu a Nejvyššího soudu a nezabýval se námitkou ohledně protiprávního zvýhodnění nabyvatelů domu. Státní organizace měla při prodeji domu porušit směrnici Ministerstva financí č. 10 z roku 1964 – míněna směrnice Ministerstva financí ČSSR ze dne 2. 4. 1964 č. j. 314/17.756/64, publikovaná ve Věstníku Ministerstva financí č. 5/1964 (dále jen „směrnice z roku 1964“). O prodeji totiž neinformovala veřejnost. Stěžovatel má za to, že podle ustálené judikatury je takové porušení hodnoceno jako protiprávní zvýhodnění nabyvatele. Stěžovatel nesouhlasí ani s názorem krajského soudu, že rodiče vedlejší účastnice byli vybráni s ohledem na svou největší bytovou potřebu. Poukazuje naopak na zaměstnání otce vedlejší účastnice u krajského národního výboru, členství v KSČ a doporučení závodního výboru ROH a dále na to, že nedošlo k vyhodnocení bytových potřeb ostatních žadatelů. Konečně podle stěžovatele stanovení nižší ceny domu svědčí jak o nabytí domu v rozporu s právními předpisy, tak o protiprávním zvýhodnění nabyvatelů.

15. Usnesení Nejvyššího soudu (bod 12) je podle stěžovatele nepřezkoumatelné, protože Nejvyšší soud nereagoval na jeho argumenty, s možným odchýlením od judikatury (viz předchozí bod) se vypořádal jen obecně a nesprávně dovodil, že k němu nedošlo.

16. Nejvyšší soud ve svém vyjádření odkázal na napadené usnesení. Uvedl, že odmítnutí stěžovatelova dovolání bylo vzhledem k právní úpravě jediným možným závěrem. Dále podotýká, že stěžovatel opakuje argumenty přednesené již před obecnými soudy, aniž by v ústavní stížnosti uváděl, v čem spočívá porušení jeho ústavněprávně chráněných práv. Krajský soud ve svém vyjádření odkázal na svůj napadený rozsudek.

17. Podle vedlejší účastnice se s námitkami stěžovatele vypořádaly již obecné soudy. Dále uvádí, že Nejvyšší soud se svým rozsudkem neodchýlil od dosavadní judikatury, a tudíž nebylo nutné věc předkládat velkému senátu kolegia. Nejvyšší soud totiž nezasáhl do skutkových zjištění, nýbrž pouze vyslovil, že je třeba srovnávat poměr cen za stejných podmínek. Na uplatnění podmínek dle § 4 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích nevyjadřoval vlastní právní názor, pouze uvedl, že je třeba splnění tam uvedených podmínek posuzovat s ohledem na všechny relevantní okolnosti případu. Navíc s odkazem na závěry obecných soudů vedlejší účastnice upozornila, že v dané věci nebyla naplněna ani jedna z podmínek dle § 4 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích, a je tedy nerozhodné, zda se tyto podmínky uplatní alternativně, nebo kumulativně. Vedlejší účastnice zmínila, že v domě, který je předmětem sporu, nebydlí od roku 2008 a v současné době v něm bydlí stěžovatelova matka.

18. Městský soud se postavení vedlejšího účastníka vzdal. Stěžovatel k vyjádření vedlejší účastnice uvedl, že nevznesla relevantní argumenty.

III. Hodnocení Ústavního soudu

19. Ústavní soud se bude nejprve (v části IV) věnovat rozsudku krajského soudu a usnesení Nejvyššího soudu. S částí ústavní stížnosti směřující proti rozsudku Nejvyššího soudu se Ústavní soud vypořádá až následně (v části V).

IV. Rozsudek krajského soudu a usnesení Nejvyššího soudu

A. Judikatura Ústavního soudu k protiprávnímu zvýhodnění

20. Podle stěžovatele se krajský soud a Nejvyšší soud dostatečně nevypořádaly s jeho námitkou, že právní předchůdce vedlejší účastnice byl při převodu domu protiprávně zvýhodněn, jelikož státní organizace při převodu domu postupovala v rozporu se směrnicí z roku 1964 a neinformovala veřejnost o prodeji domu. Stěžovatel má za to, že podle judikatury Ústavního soudu porušení této směrnice může představovat protiprávní zvýhodnění nabyvatele.

21. Naplněním podmínky protiprávního zvýhodnění, a to i ve vztahu k porušení směrnice z roku 1964, se už Ústavní soud v řadě nálezů zabýval.

22. Z hlediska koncepce restitucí dle zákona o mimosoudních rehabilitacích je třeba připomenout, že povinnou osobou je zpravidla stát nebo právnická osoba (§ 4 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích). Fyzické osoby staví restituční předpis do role povinných osob pouze výjimečně, a to za splnění předpokladů stanovených v § 4 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích

23. Už v nálezu sp. zn. II. ÚS 561/99 ze dne 5. 11. 2002 (N 138/28 SbNU 201) přijal Ústavní soud interpretaci tohoto ustanovení zastávanou Nejvyšším soudem. Do činnosti obecných soudů následně zasahoval v případech, kdy obecné soudy dostatečně nerespektovaly práva účastníků řízení na spravedlivý proces, a také tehdy, když aplikace podústavního práva provedená obecnými soudy bránila dosažení účelu restitučních zákonů nebo poskytovala nepatřičnou ochranu osobám, které využily svého politického postavení za minulého režimu. Judikatura Ústavního soudu totiž navazuje na nálezy Ústavního soudu ČSFR sp. zn. I. ÚS 597/92 ze dne 21. 12. 1992 (Sbírka usnesení a nálezů Ústavního soudu ČSFR, nálezy č. 16). V něm bylo zdůrazněno, že restitučními zákony se demokratická společnost snaží alespoň částečně zmírnit následky minulých majetkových a jiných křivd spočívajících v porušování obecně uznávaných lidských práv a svobod ze strany státu. Stát a jeho orgány jsou proto povinny postupovat v řízení podle restitučních zákonů v souladu se zákonnými zájmy osob, jejichž újma na lidských právech a svobodách má být alespoň částečně kompenzována. Proto je nezbytné postupovat v restitučních věcech citlivě, se snahou o nápravu křivd vyvolaných předchozím nedemokratickým režimem [srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 2214/08 ze dne 18. 8. 2009 (N 187/54 SbNU 313), bod 28; nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 10/2000 ze dne 13. 5. 2003 (N 62/30 SbNU 121)]. Z těchto předpokladů tedy vychází judikatura Ústavního soudu, kterou lze ve vztahu k projednávanému případu shrnout následovně.

24. Již zmíněný § 4 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích obsahuje dvě alternativní podmínky. Je-li jedna z nich splněna, je i fyzická osoba povinnou osobou [nálezy sp. zn. II. ÚS 583/01 ze dne 16. 12. 2003 (N 146/31 SbNU 299)]. První podmínka spočívá v nabytí věci v rozporu s tehdy platnými právními předpisy. Jde tedy o případy, kdy mocenské složky tehdejšího režimu při převodu majetku státu na fyzické osoby porušovaly právní normy, které si stát stanovoval [nálezy sp. zn. I. ÚS 555/03 ze dne 23. 6. 2004 (N 83/33 SbNU 303)]. Druhá podmínka míří na situace, kdy došlo k protiprávnímu zvýhodnění osoby nabyvatele. Týká se případů, v nichž „*sice nedošlo přímo k porušení obecně závazných právních norem, nicméně nabyvatel byl zvýhodněn tak, že nebyla dodržena podmínka rovnosti mezi všemi uchazeči o nabytí věci. K takové podmínce však nelze přistupovat čistě formálně, ale je vždy třeba sledovat účel, jehož má být restitucí dosaženo, tedy odčinění majetkové křivdy úkony a akty v rozporu se zásadami demokratické společnosti*“ (tamtéž).

25. Podmínka protiprávního zvýhodnění nabyvatele, o kterou jde v projednávaném případě, je podle nálezu sp. zn. II. ÚS 583/01 ze dne 16. 12. 2003 (N 146/31 SbNU 299) splněna „*tehdy, jestliže nebyla při prodeji věci dodržena pravidla objektivního výběru mezi uchazeči o prodávanou věc, stanovená i interním předpisem ve Sbírce zákonů, popřípadě v Úředním listě nepublikovaným či neoznámeným, jestliže cílem postupu stanoveného takovým interním předpisem byl výběr zájemce o koupi, na něhož byla věc posléze převedena ve smyslu tehdy platného právního předpisu obecně závazného*“.

26. Uvedené požadavky splňuje i směrnice z roku 1964. Ta je interním předpisem, který upravuje postup státní organizace při prodeji rodinných domků z národního majetku občanům. Pro státní organizace byla závazná, a její porušení proto lze – s ohledem na okolnosti případu – považovat i za protiprávní zvýhodnění nabyvatele [viz nálezy sp. zn. II. ÚS 583/01 ze dne 16. 12. 2003 (N 146/31 SbNU 299); nálezy sp. zn. I. ÚS 1468/07 ze dne 13. 10. 2009 (N 214/55 SbNU 15), bod 23]. Podle směrnice z roku 1964 je státní organizace spravující rodinný domek povinna nabídnout jej ke koupi především dosavadnímu uživateli (díl I., čl. 2 odst. 1). Neprojeví-li o koupi rodinného domku zájem jeho dosavadní uživatel v přiměřené lhůtě mu určené, upozorní státní organizace vhodným způsobem veřejnost na možnost koupit rodinný domek, a to za podmínek, za kterých byl nabídnut dosavadnímu uživateli. Rodinný domek se pak prodá tomu občanovi, aby prodejem byl uspokojen i společenský zájem za daných okolností nejdůležitější (díl I., čl. 2 odst. 2). Lze tedy říci, že státní organizace byly povinny při prodeji domu konat „výběrové řízení“ v souladu se směrnicí z roku 1964.

27. Co se výběrového řízení týče, podle nálezu sp. zn. II. ÚS 561/99 ze dne 5. 11. 2002 (N 138/28 SbNU 201) již „*sama eliminace potenciálních uchazečů ze strany státního orgánu neprovedením předepsaného ‚výběrového řízení‘ může dle okolností případu představovat neoprávněné zvýhodnění nabyvatele, což platí i pro případ, že k výběru sice dojde, avšak v rámci něj nebudou zachovány rovné podmínky při výběru uchazeče. [...] Rozhodující je to, zda nedodržení pravidel objektivního výběru směřovalo k nemístné preferenci jednoho ze zájemců či dokonce vedlo k vyřazení ostatních občanů z možnosti zajímat se o koupi věci*“.

28. Předpokladem pro provedení řádného výběrového řízení je tedy mimo jiné to, že je veřejnost o možnosti koupit dům informována. V opačném případě jsou totiž potenciální uchazeči vyřazeni ještě dříve, než výběrové řízení začne. Za neústavní byl proto v nálezu sp. zn. II. ÚS 248/04 ze dne 31. 8. 2005 (N 168/38 SbNU 343) označen postup obecných soudů, které navzdory námitkám stěžovatele nevěnovaly dostatečnou pozornost otázce, zda došlo k oznámení o prodeji domu veřejnosti, a zveřejnění této informace dovodily pouze z toho, že se výběrového řízení zúčastnilo více osob.

29. Při zkoumání samotného výběrového řízení je pak úkolem obecných soudů zjistit, podle jakých kritérií byl nabyvatel vybrán, zejména zda nebyl upřednostněn s ohledem na svou politickou angažovanost. Naopak není úkolem obecných soudů, aby nahrazovaly úvahy tehdejších orgánů svými a dokazovaly, kdo z účastníků tehdejšího řízení měl největší bytovou potřebu, a kdo tedy měl dům získat. Dle nálezu sp. zn. I. ÚS 1108/11 ze dne 27. 5. 2014 totiž Ústavní soud „*neměl jistě na mysli [v nálezu sp. zn. II. ÚS 583/01 ze dne 16. 12. 2003 (N 146/31 SbNU 299)], že by nyní téměř po čtyřiceti letech mělo být vyhodnocování tehdejších bytových potřeb uchazečů prováděno, a že by výsledky takového dokazování snad mohly mít vliv na již dříve soudy vyslovenou skutečnost, že vedlejší účastníci byli při koupi předmětné nemovitosti upřednostněni z důvodu svého postavení v zaměstnání a politické angažovanosti [...] Jakkoli byla v té době bytová situace rodiny vedlejších účastníků (stejně tak jako tisíců dalších československých občanů) jistě složitá, bylo za tehdejší politické situace obvyklé, že kromě bytových potřeb bylo přihlíženo ke stranické příslušnosti žadatelů a*

jejich společenské angažovanosti. Ústavní soud konstatoval a konstatuje, že takovému odlišnému přístupu k občanům při požívání jejich práv, [...] nemůže poskytnout ochranu, neboť angažovanost ve prospěch totalitní komunistické strany nesměřovala a nesměřuje k prosazování demokratických hodnot [...]“

30. Z právě uvedené judikatury vyplývá, že argument stěžovatele, že právní předchůdce vedlejší účastnice byl při převodu domu protiprávně zvýhodněn, jelikož státní organizace při převodu domu postupovala v rozporu se směrnicí z roku 1964 a neinformovala veřejnost o prodeji domu, má zásadní význam pro projednávání spor.

B. Náležitosti odůvodnění rozhodnutí obecných soudů

31. Ústavní soud se již mnohokrát vyjadřoval k požadavkům, které musí naplnit odůvodnění soudních rozhodnutí. Z práva účastníků řízení na spravedlivý proces plyne povinnost obecných soudů řádně odůvodnit svá rozhodnutí [nález sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. 6. 1995 (N 34/3 SbNU 257); obdobně např. nález sp. zn. III. ÚS 176/96 ze dne 26. 9. 1996 (N 89/6 SbNU 151); nález sp. zn. Pl. ÚS 1/03 ze dne 11. 2. 2004 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)]. Obecné soudy se proto musí v odůvodnění svých rozhodnutí vypořádat s námitkami uplatněnými účastníky řízení, které mají vztah k projednávané věci, a to způsobem, který odpovídá závažnosti těchto námitek [nález sp. zn. I. ÚS 1589/07 ze dne 9. 4. 2008 (N 69/49 SbNU 45), bod 11; obdobně např. nález sp. zn. IV. ÚS 563/03 ze dne 12. 5. 2004 (N 71/33 SbNU 209); nález sp. zn. III. ÚS 961/09 ze dne 22. 9. 2009 (N 207/54 SbNU 565)]. Tato povinnost tak samozřejmě neznamená, že soudy musí dát podrobnou odpověď na každý argument účastníků řízení; v úvahu je totiž třeba brát relevanci daného argumentu a jeho možnost ovlivnit výsledek řízení. V žádném případě ovšem nelze ignorovat argument, který je pro výsledek řízení klíčový [nález sp. zn. I. ÚS 1534/08 ze dne 17. 12. 2008 (N 225/51 SbNU 807), bod 12; obdobně např. nález sp. zn. III. ÚS 1464/13 ze dne 22. 8. 2013 (N 152/70 SbNU 409); nález sp. zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014].

32. Obecné soudy dále musí ve své činnosti reflektovat rozhodnutí Ústavního soudu. „*Rovnost v právech [totiž] ve vztahu k obecným soudům [...] zakládá [...] právo na stejné rozhodování ve stejných případech a zároveň vylučuje libovůli při aplikaci práva. Za porušení principu rovnosti v právech nutno zejména považovat ty případy, kdy obecný soud neposkytne účastníkům ochranu v jejich základních právech a svobodách, ač jim tato ve skutkově obdobných případech byla Ústavním soudem přiznána*“ [nález sp. zn. III. ÚS 206/98 ze dne 9. 7. 1998 (N 80/11 SbNU 231)].

33. Nutnost respektovat rozhodnutí Ústavního soudu vyplývá i z čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky, který zakotvuje závaznost vykonatelných rozhodnutí Ústavního soudu pro všechny orgány a osoby. Tato závaznost se netýká jen výroku rozhodnutí, ale též jeho odůvodnění v části obsahující tzv. nosné důvody rozhodnutí [nález sp. zn. Pl. ÚS 2/03 ze dne 19. 3. 2003 (N 41/29 SbNU 371; 84/2003 Sb.)]. Obecný soud by tak měl ve skutkově podobných případech následovat výklad Ústavního soudu, nebo přednést seriózní důvody, proč tak nečiní [nález sp. zn. IV. ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007 (N 190/47 SbNU 465), bod 62].

34. Není ovšem přijatelné, když „*obecný soud zcela opomene nálezy Ústavního soudu a jejich odůvodnění a tím jednoduše zanedbá ústavněprávní hledisko při rozhodování věci, která zahrnuje ústavněprávní prvek [...] V právním státě si [totiž] žádný státní orgán nemůže nikdy dovolit přehlédnout ústavu [...]*“ [nález sp. zn. IV. ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007 (N 190/47 SbNU 465), bod 64]. V takovém případě dochází jak k porušení čl. 89 odst. 2 ve spojení s čl. 1 odst. 1 Ústavy, tak k porušení základního práva dotčené osoby na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny (bod 60 cit. nálezu).

C. Aplikace na projednávaný případ

35. Ze spisu Ústavní soud zjistil, že stěžovatel svou námitku ohledně protiprávního zvýhodnění nabyvatelů v důsledku porušení směrnice z roku 1964 vznesl v posledním řízení před městským soudem (č. l. 563), kde byla i předmětem dokazování (č. l. 568 a n.). Zhodnocení důkazů a řešení této právní otázky bylo jedním z nosných důvodů posledního rozsudku městského soudu (viz body 9–10). Podle něj k protiprávnímu zvýhodnění nabyvatelů došlo mimo jiné i proto, že státní organizace neoznámila prodej domu veřejnosti, a porušila tedy zmiňovanou směrnici (č. l. 586). Vedlejší účastnice s touto částí rozsudku městského soudu výslovně polemizovala ve svém odvolání (č. l. 600). Dále Ústavní soud zjistil, že odkazované listiny byly čteny před krajským soudem (č. l. 606 a n.). Rovněž ve svém odmítnutém dovolání stěžovatel upozornil, že podle jeho názoru se krajský soud nevypořádal s otázkou protiprávního zvýhodnění v souladu s dosavadní judikaturou (č. l. 620, 623).

36. Námitka stěžovatele tedy byla řádně uplatněna již před obecnými soudy. Vzhledem k judikatuře Ústavního soudu shrnuté výše jde o zásadní námitku se zřejmým vztahem k výsledku řízení (viz bod 30). Ústavní soud proto nejprve zkoumal, zda se krajský soud s námitkou stěžovatele dostatečným způsobem vypořádal, a zabýval se rovněž tím, zda v napadeném rozsudku reflektoval judikaturu Ústavního soudu. Shledal přitom následující.

37. Krajský soud se v napadeném rozsudku vůbec nezabýval otázkou, zda byla veřejnost informována o prodeji domu, tedy zda nedošlo k vyřazení potenciálních uchazečů z výběrového řízení ještě dříve, než začalo (srov. bod 28). Nevypořádal se tak s námitkou stěžovatele a ani nereflektoval judikaturu Ústavního soudu. Dále krajský soud sám vyhodnocoval bytové potřeby tehdejších zájemců (s. 6 rozsudku), přestože takové úvahy nemohou nic vypovědět o tom, čím se při výběru řídily tehdejší orgány. Ani tento postup nereflektuje judikaturu Ústavního soudu (srov. bod 29). Rozsudkem Krajského soudu tak bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

38. Nejvyšší soud výše uvedená pochybení nenapravit, přestože stěžovatel v dovolání namítal, že krajský soud postupoval v rozporu s ustálenou judikaturou. Rovněž usnesením Nejvyššího soudu tudíž bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

V. Rozsudek Nejvyššího soudu

39. Zbýlá část ústavní stížnosti se týká rozsudku Nejvyššího soudu. Přestože stěžovatel toto rozhodnutí obsáhle kritizuje, v rámci petitu své ústavní stížnosti nenavrhl jeho zrušení. Ústavní soud se proto nejprve zabýval otázkou, zda má tento rozsudek vůbec podrobit přezkumu.

40. Ve své judikatuře Ústavní soud zdůrazňuje, že je vázán petittem návrhu na zahájení řízení a nikoliv jeho odůvodněním [viz např. nález sp. zn. II. ÚS 182/01 ze dne 24. 6. 2003 (N 99/30 SbNU 431), analogicky nález sp. zn. Pl. ÚS 7/03 ze dne 18. 8. 2004 (N 113/34 SbNU 165; 512/2004 Sb.)]. Jak ovšem vyplývá např. z rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci B. proti České republice ze dne 20. 4. 2004, stížnost č. 57567/00, body 30–33, nebo např. z nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3528/13 ze dne 24. 6. 2014, není na místě tento požadavek uplatňovat příliš formalisticky. To, čeho se stěžovatel domáhá, je třeba zhodnotit s ohledem na celkový obsah jeho ústavní stížnosti a konkrétní okolnosti případu.

41. Ačkoliv stěžovatel přímo v petitu neuvedl, že se domáhá zrušení rozsudku Nejvyššího soudu, věnoval kritice tohoto rozsudku podstatnou část (prakticky polovinu)

své ústavní stížnosti a k ústavní stížnosti připojil i jeho kopii. Navíc se už dříve stěžovatel pokusil napadnout tento rozsudek ústavní stížností; ta však byla z důvodu předčasnosti odmítnuta jako nepřipustná. Vzhledem k tomu má Ústavní soud za to, že stěžovatel napadá i rozsudek Nejvyššího soudu a domáhá se jeho zrušení. Proto Ústavní soud rozsudek Nejvyššího soudu přezkoumal.

42. Je třeba zdůraznit, že rozsudek Nejvyššího soudu předcházela jak rozsudek Krajského soudu, tak usnesení Nejvyššího soudu, a netrpí tak vadami popsanými výše (část IV).

43. Stěžovatel namítá (viz bod 13), že Nejvyšší soud se napadeným rozsudkem odchýlil od své dosavadní judikatury, aniž by jeho věc předložil velkému senátu kolegia. Změnil totiž výklad § 4 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích a v rozporu se svou ustálenou rozhodovací praxí zasahoval do skutkových zjištění nižších soudů tím, že jednak změnil hodnocení sporné místnosti v suterénu z garáže na sklep, jednak sám určoval původní cenu nemovitosti.

44. Pokud by se senát Nejvyššího soudu skutečně odchýlil od dřívější judikatury Nejvyššího soudu, aniž by věc postoupil k rozhodnutí velkému senátu kolegia, dopustil by se porušení práva účastníků řízení na spravedlivý proces [viz např. nálezn. sp. zn. IV. ÚS 738/09 ze dne 11. 9. 2009 (N 201/54 SbNU 497), body 22–24]. Ústavní soud ovšem v tomto ohledu dává za pravdu argumentům vedlejší účastnice, že stěžovatel vychází z nesprávného chápání rozsudku Nejvyššího soudu. Ten se od své ustálené judikatury způsobem, který namítá stěžovatel, neodchýlil.

45. Zaprvé, napadeným rozsudkem nedošlo ke změně výkladu § 4 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích. V rozsudku se uvádí, že soud prvního stupně „zodpoví také otázku, zda je [...] na místě, aby naplnění jen jedné z podmínek zakotvených v § 4 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích mělo bezpodmínečně za následek uložení povinnosti nemovitost vydat“. Z toho je zjevné, že Nejvyšší soud tuto otázku sám vůbec neřešil – její zodpovězení naopak ponechal prvostupňovému soudu.

46. Zadruhé, Nejvyšší soud nezměnil hodnocení sporné místnosti v suterénu domu z garáže na sklep. Nejvyšší soud zjistil, že původní znalecký posudek zdůvodnil, proč hodnotil místnost v suterénu jako sklep. Přitom soudy nižších instancí takto určenou původní cenu porovnaly s cenou domu „s garáží“, určenou revizním znaleckým posudkem. Nejvyšší soud ovšem dospěl k závěru, že by měly být porovnávány ceny „za stejných podmínek“. Podle Ústavního soudu tak Nejvyšší soud neřešil otázku skutkovou (zda byla sporná místnost spíše sklepem, nebo garáží), ale právní (které ceny mají být porovnávány). Tuto otázku Nejvyšší soud vyřešil v rámci interpretace podústavního práva způsobem, který Ústavní soud nepovažuje za excesivní, a tudíž zde není prostor pro jeho zásah.

47. Ani třetí stěžovatelova námitka neobstojí, přestože se zakládá na pravdě. Nejvyšší soud skutečně zasáhl do skutkového hodnocení provedeného nižšími soudními instancemi, když dovedl, že dům a pozemky nebyly prodány za 71 769 Kč, ale za 79 854 Kčs. Nižší soudy totiž opomněly k částce 71 769 Kčs připočíst 8 085 Kčs za převod práva osobního užívání pozemků přilehlých k domu (jejichž vydání se stěžovatel rovněž domáhá). Přitom bylo z provedených důkazů zřejmé, jaká byla celková cena domu spolu s pozemky. Podle Ústavního soudu tak k popsanému zásahu došlo kvůli extrémnímu rozporu mezi provedenými důkazy a skutkovými zjištěními. V takových situacích je zásah Nejvyššího soudu na místě jak podle jeho judikatury (např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 4641/2008 ze dne 23. srpna 2011, bod 9), tak podle judikatury Ústavního soudu [např. nálezn. sp. zn. I. ÚS 2030/07 ze dne 11. 9. 2007 (N 138/46 SbNU 301), body 20–21].

48. Jelikož se senát Nejvyššího soudu neodchýlil od dosavadní judikatury Nejvyššího soudu, neměl důvod předložit věc velkému senátu kolegia. K porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces ani práva na zákonného soudce tedy nedošlo. Výše uvedené námitky jsou tudíž zjevně neopodstatněné.

49. Podle poslední stěžovateli námitky porušil Nejvyšší soud napadeným rozsudkem jeho právo na pokojné užívání majetku, přičemž stěžovatel odkázal na čl. 11 Listiny. Stěžovatel poukazuje na to, že na základě pravomocného rozhodnutí mu vedlejší účastnice dům vydala, avšak toto pravomocné rozhodnutí Nejvyšší soud zrušil.

50. Otázka vlastnictví domu však bude znovu posuzována obecnými soudy a v tomto ohledu tedy řízení ještě není ukončeno. Za této situace není zásah Ústavního soudu na místě a tato námitka je předčasná.

VI. Závěr

51. Ústavní soud podotýká, že nepřehlédl judikaturu Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) týkající se restitučních věcí. Ačkoliv restituce mají zákonný základ a sledují legitimní cíl (rozsudek ve věci T. proti České republice ze dne 9. 6. 2011, stížnost č. 37400/06, § 66–68), musí rovněž sledovat spravedlivou rovnováhu mezi obecným zájmem a základními právy jednotlivce, tedy osoby povinné vydat majetek. Zmírňování předchozích křivd totiž nesmí přinášet nové křivdy (§ 69 cit. rozsudku). Povinná osoba proto musí za vydávaný majetek zásadně obdržet náhradu. Vydávaný majetek ostatně kdysi zabavil stát, a tak by břemeno spojené s jeho vracením nemělo nepřiměřeně zatěžovat povinné osoby (rozsudek ve věci P. a P. proti České republice ze dne 5. 11. 2002, stížnost č. 36548/97, § 53 a 58).

52. U povinných osob, které byly v dobré víře a nepodílely se na protiprávním zvýhodnění, je na místě náhrada v rozumném poměru k tržní ceně majetku v době jeho vydání (rozsudek ve věci P. a P. proti České republice ze dne 5. 11. 2002, stížnost č. 36548/97, § 53; rozsudek ve věci B. a B. proti České republice ze dne 14. 12. 2004, stížnost č. 58358/00, § 68–69). Naopak v případech, kdy povinné osoby využily svého politického postavení a přispěly k protiprávnímu zvýhodnění, je na místě pouze náhrada ve výši původní kupní ceny vydávaného majetku (rozsudek ve věci T. proti České republice ze dne 9. 6. 2011, stížnost č. 37400/06, § 69–70 a 73).

53. Striktně gramatický výklad § 11 zákona o mimosoudních rehabilitacích umožňoval přiznat povinné osobě jako náhradu za vydání věci pouze původní kupní cenu; takový výklad by požadavkům vyloženým výše nedostál. S ohledem na judikaturu ESLP byl však tento výklad vnitrostátními soudy překonán.

54. Podle rozsudků Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 2202/2009 ze dne 17. 2. 2010, sp. zn. 28 Cdo 4935/2009 ze dne 31. 8. 2010 a sp. zn. 28 Cdo 4646/2010 ze dne 14. 9. 2011 je třeba v některých případech vyložit § 11 zákona o mimosoudních rehabilitacích tak, aby povinná osoba nenesla nepřiměřené břemeno. Podle Nejvyššího soudu tedy v závislostech na okolnostech případu toto ustanovení umožňuje přiznat náhradu v rozumném poměru k tržní ceně nemovitosti v době jejího vydání. Tento výklad jako ústavně konformní akceptoval i Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/10 ze dne 23. 4. 2013 (N 62/69 SbNU 177; 154/2013 Sb.), ve kterém zamítl návrh na zrušení § 11 zákona o mimosoudních rehabilitacích. Ústavní soud tak v projednávaném případě vycházel z toho, že vedlejší účastnice má možnost domoci se náhrady v takové výši, aby nenesla nepřiměřené břemeno, bude-li muset dům vydat.

55. Za těchto okolností Ústavní soud uzavírá, že napadeným rozsudkem krajského soudu a usnesením Nejvyššího soudu bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces. Proto Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993

Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), ústavní stížnosti v této části vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu tato rozhodnutí zrušil.

56. Vzhledem k tomu, že od zahájení řízení uběhlo již více než dvacet let, je třeba, aby obecné soudy při novém projednávání věci rozhodly co nejdříve. Jak totiž Ústavní soud opakovaně zdůraznil, nedílnou součástí práva na spravedlivý proces je i právo na projednání věci bez zbytečných průtahů, resp. vyřízení věci v přiměřené lhůtě [viz např. nález sp. zn. I. ÚS 2427/11 ze dne 15. 2. 2012 (N 33/64 SbNU 349), body 12–13].

57. Část ústavní stížnosti, která směřuje proti rozsudku Nejvyššího soudu, Ústavní soud odmítl. Je totiž zčásti zjevně neopodstatněná [§ 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu], zčásti nepřipustná [§ 75 odst. 1 ve spojení s § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu].

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 10. března 2015

David Uhlíř
předseda senátu

Právní věta:

Z práva účastníků řízení na spravedlivý proces plyne povinnost obecných soudů řádně odůvodnit svá rozhodnutí. Obecné soudy se proto musí v odůvodnění svých rozhodnutí vypořádat s námitkami uplatněnými účastníky řízení, které mají vztah k projednávané věci, a to způsobem, který odpovídá závažnosti těchto námitek. Tato povinnost tak samozřejmě neznamená, že soudy musí dát podrobnou odpověď na každý argument účastníků řízení; v úvahu je totiž třeba brát relevanci daného argumentu a jeho možnost ovlivnit výsledek řízení. V žádném případě ovšem nelze ignorovat argument, který je pro výsledek řízení klíčový.